

איסור לשון הרע בינו לבין עצמו

האם יתכן שאדם יעבור על איסור לשון הרע, כשהוא מדבר אל עצמו ואין שומע בלתי?
לכאורה כן מבואר בספר 'שמירת הלשון' (ח"א שער הזכירה פרק ה):

וגרסינן בספרי על מה דכתיב השמר בנגע הצרעת וגו' וכתיב בתריה זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים וגו', ומה עניין זה לזה, אלא מלמד שלא נענשה אלא על לשון הרע, והלא דברים ק"ו, מה מרים שלא דיברה אלא באחיה הקטן ממנה, נענשה, המדבר במי שגדול ממנו על אחת כמה וכמה. דבר אחר, ומה מרים שכשדברה לא שמעה אותה שום בריה אלא הקדוש ברוך הוא בלבד, כעניין שנאמר וישמע ה', כך נענשה, המדבר בגנות חברו ברבים על אחת כמה וכמה...

קטע זה תמוה בשתיים: כיצד עובר אדם על איסור לה"ר שלא שמעו איש? ושנית, הרי אצל מרים אהרן שמע אותה!

יתר על כן, נפנה למקור שאליו שולח אותנו החפץ חיים, והוא מדרש ההלכה 'ספרי' דברים כד (כי תצא פיסקא רעה, פס' ט):

זכור אשר עשה ה' אלוהיך למרים. וכי מה עניין זה [=צרעת] לזה? נתנו העניין לו, ללמדך שאין נגעים באים אלא על לשון הרע. והלא דברים קל וחומר, ומה מרים שלא דברה אלא בפניו של משה, ולהנייתו של משה, ולשבחו של מקום, ולבניינו של עולם, כך נענשה, המדבר בגנותו של חברו ברבים על אחת כמה וכמה שייענש. בדרך. בשעת טירופכם.

בצאתכם ממצרים. בשעת גאולתכם. אלא שתלה הכתוב במרים, ללמדך שכל זמן שהיו הדגלים נוסעים לא היו הולכים עד שמרים מקדמת לפנייהם. וכן הוא אומר (מיכה ו, ד): ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים.

כאן נאמר שמרים דברה על משה שלא בפניו ולטובתו, אך לא שלא היה לדבריה שומע!

1 לכאורה אפשר היה להסביר על פי דברי ר' עובדיה מברטנורא על המשנה באבות פרק ב משנה ד: 'ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להישמע... פירוש אחר, לא תגלה סודך אפילו בינך לבין עצמך ותאמר שאין כאן מי שישמעך, לפי שסופו להישמע, כי עוף השמים יוליך את הקול'. אם כן כל דיבור סופו להישמע. אבל הספרי אומר במפורש: "שלא שמע אותה שום בריה!"

אכן במדרש תנאים (מהדורת רד"צ הופמן, על פרק כד פס' ט) מובאת הגירסה שבחפץ חיים:

זכור את אשר עשה ה' אלוהיך למרים. וכי מה עניין זה לזה? אלא ללמדך שאין הנגעים באים אלא על המהרהר אחר הזקנים, ועל האומר לשון הרע. והלא הדברים קל וחומר, מה אם מרים אותה הצדקת כך נענשה, אחרים על אחת כמה וכמה. והרי הדברים קל וחומר, מה אם מרים שדברה שלא בפניו של משה כך נענשה, האומר גנאו של חברו בפניו על אחת כמה וכמה. והלא הדברים קל וחומר, מה אם מרים שדברה באחיה הקטן ממנה כך נענשה, המדבר בגדולים ממנו על אחת כמה וכמה. והרי הדברים קל וחומר, ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח, לא למעט מפריה ורביה אלא להרבות בפריה ורביה, **ולא בינה לבין אחרים אלא בינה לבין עצמה**, כך נענשה, המתכוון לדבר בחברו לגנאי ולא לשבח, לא להרבות בפריה ורביה אלא למעט מפריה ורביה, **לא בינו לבין עצמו אלא בינו לבין אחרים**, על אחת כמה וכמה יהא עונשו. **והרי הדברים קל וחומר, ומה אם מרים שאמרה דבר שלא שמעו בריה אלא הקדוש ברוך הוא, ת"ל (במדבר יב, ב) וישמע ה', כך נענשה, האומר גנאו של חברו בצבור על אחת כמה וכמה.**

פעמיים נאמר כאן שמרים דברה בינה לבין עצמה, ולא בפני אחרים!

ואם כן השאלה חוזרת על המדרש. הרי גם אם נאמר שיש באיסור לשון הרע גם צד של עבירה שבין אדם למקום, וכפי שכתב החפץ חיים בהלכות לשון הרע כלל ג סע' ו. אבל כל זה כשסיפור לפלוני, אבל איך יתכן לעבור על האיסור ללא סיפור לאחר? אפילו עבירה שבין אדם למקום אינו עובר במחשבה, חוץ ממחשבת עבודה זרה (עי' קידושין מ, א), ובדיבור אפשר לעבור על איסור ברכת ה' (שו"ע ח"מ סי' כז). אבל בעבירה שכל כולה פגיעה באחר, איך אפשר לעבור בלא סיפור לאחר? כידוע בלשון הרע מעורבים שלושה - המספר, השומע, והמסופר (ראה רמב"ם דעות ז, ב). יתכן שגם בשנים חייב אם נאמר שלשון הרע על עצמו גם הוא אסור (ראה בספרי 'צנתת אדם', עפ"ה, תשס"ט, עמ' 60), ואז המספר והמסופר אחד הם, אבל לא שמענו על עבירה ללא סיפור. אמנם במצות סיפור יציאת מצרים נאמר שאם אין לו למי לספר יספר לעצמו (רמב"ם חמץ ומצה, ז, ג), אך אין דומה סיפור שבחו של הקב"ה לסיפור בגנותו של חברו!

אכן כדי לבאר את הספרי נראה לי לומר שיש לפרש את ראשית דבריו לפי סוף דבריו, שם ההשוואה היא בין יחיד לציבור. אם כן כוונת המדרש לומר שלא נשמע סיפור של מרים ברבים, אבל לעולם אהרן ודאי שמע את דבריה, ובכך נתקיים איסור לשון הרע.

ואם נתעקש ללמוד את המדרש והחפץ חיים כפשוטו, יש לומר כי מרים ואהרן ביחד דברו כנגד משה, ואם כן לא היה זה סיפור של אחד שמחדש לשני משהו אלא שניהם יחד דברו בביקורת על מעשה פרישתו מאשתו, ואין הבדל במקרה זה אם אחד מדבר בינו לבין עצמו או שנים מדברים בינם לבין עצמם.

אמנם לפי זה יוצא חידוש גדול, שאחד או שנים או יותר שמגנים דרכו ומעשיו של פלוני, בלא שחדשו שום ידיעה, גם כן עושים מעשה מרים וזהו לשון הרע. ועדיין יתכן לחלק בין אחד שאין לו שומע, לבין שנים שיש למספר שומע גם אם לא נתחדשה לו ידיעה. אכן כאו מגיעים אני לסוגיית "מילתא דאייתאמרא בי תלתא" (חפץ חיים הלכות לה"ר כלל ב), שלפי הרמב"ם משמע שאין איסור לשון הרע כאשר השומעים יודעים את העובדה המסופרת, אא"כ התכוון המשמיע להוסיף שומעים. ואולי גם כשמכוון להטעים את המידע הידוע כבר כדי שהשומע יהיה מודע אליו ביתר תוקף הדבר אסור (ראה רמב"ם דעות, ז, ה). לפי זה יתכן הסבר ללשון היחיד של התורה: 'ותדבר מרים ואהרן' ולא 'וידברו', כי רק היא חטאה בסיפור לשון הרע, שכן דווקא היא התכוונה להדגיש את המעשה של משה השלילי בעיניה, ולא אהרן, אם כי גם לשמוע לשון הרע אסור, אבל כאן הוא לא שמע דבר חדש.

אמנם עצם הנחתנו שמרים לא חידשה דבר מפוקפקת, שכן בספרי על במדבר המובא להלן משמע שהיא שמעה מציפורה וסיפרה לאהרן, והוא לא ידע זאת אלא מפיה. אם כן דברי הספרי עדיין צריכים עיון.

* * *

ונראה שדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ופתרון לשאלתנו נמצא בספרי על במדבר, בפרשת מרים פרק יב, א. וכך נאמר שם בפסיקא צט:

ותדבר מרים ואהרן במשה. מניין הייתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה? אלא שראת את ציפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים, אמרה לה מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים? אמרה לה אין אחיך מקפיד בדבר. לכך ידעה מרים, ואמרה לאחיה, ושניהם דברו בו... והרי דברים ק"ו, ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח, ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות, ובינה לבין עצמה, כך נענשה, המתכוון לדבר בחברו לגנאי ולא לשבח, ולמעט מפריה ורביה ולא לרבות, ובינו לבין אחרים ולא בינו לבין עצמו, על אחת כמה וכמה...

ובפסיקא ק שם:

ויאמרו הרק אך במשה. והלא אף עם האבות דיבר הקדוש ברוך הוא, ולא פירשו מפריה ורביה.

הלא גם בנו דיבר. ולא פירשנו מפריה ורביה.

וישמע ה'. מלמד שלא הייתה שם בריה, **אלא בין לבין עצמן דברו בו**, שנאמר וישמע ה'. רבי נתן אומר, אף בפניו של משה דברו בו, שנאמר וישמע ה' והאיש משה עניו מאוד, אלא שכבש משה על הדבר².

הרי לפנינו שהספרי בא רק לומר שמרים ואהרן דברו בפני עצמן, ולא בפני משה - בניגוד לדעת רבי נתן - ובודאי לא בפני אחרים. אבל לעולם הכוונה לשניהם, ולא למרים לבדה. וכך יש לפרש גם את הספרי בדברים.

לסיכום: פתחנו במדרש תנאים תמוה, לפיו יתכן שאיסור לשון הרע חל גם במי שמדבר אל עצמו. העלינו אפשרויות שונות להסביר את הדברים: גם המדבר לעצמו צריך לחוש שמישהו ישמע אותו, או שגם שנים שמשוחחים על פלוני דברים ידועים ללא חידוש עוברים על איסור. בסופו של דבר הסברנו שאין ראייה לדברים אלו ממדרש התנאים, ויש לפרשם לפי האמור בספרי על במדבר, שהכוונה היא שמרים דיברה עם אהרן, ושניהם דברו בינם לבין עצמם ולא בפני אחרים, ונחלקו תנאים אם דברו עם משה. בכל אופן אין ראייה מכאן שמי שמדבר לשון הרע על אחר לעצמו בלבד עובר על איסור.

2 לעניין זה של דיבור בפני המסופר ראה חפץ חיים הלכות לה"ר ג, א.

